

Catalunya, entre el Directori i Anglaterra (1795-1799)*

per Emilio La Parra López

La pau de Basilea (juliol de 1795) i el subsegüent tractat d'aliança ofensiva-defensiva entre França i Espanya (agost de 1796)¹ marquen l'inici d'una nova conjuntura política per a la monarquia espanyola. Aquestes pàgines pretenen contribuir al coneixement d'alguns aspectes relatius a Catalunya. Ens basarem, gairebé exclusivament, en dos tipus de documentació: les impressions recollides pels agents francesos i pels seus informadors (conservades al *Ministère des Affaires Etrangères* de França i als *Archives Nationales de Paris*) i la comunicació mantinguda pel capità general de Catalunya amb el secretari d'estat espanyol i amb les autoritats corregimentals catalanes que hi ha a l'Archivo Histórico Nacional de Madrid. Les nostres consideracions es referiran al període 1795-99, que, en relació amb Catalunya i des d'un punt de vista general, és determinat per tres elements principals:

a) L'aliança política va comportar el compromís per part del govern espanyol de permetre l'entrada als territoris de la monarquia dels ciutadans francesos i de respectar els seus interessos. Aquest fet va tenir una importància cabdal en la difusió de les idees revolucionàries, ja que no van manca francesos interessats a activar tant la informació envers França (extrem sobre el qual requeia la prohibició governamental establerta per Florida-Blanca el 1789) com l'adhesió d'alguns grups espanyols a les idees revolucionàries. Espanya, però, s'havia convertit des del 1790 en refugi important d'emigrats i continuà essent-ho en aquests anys. Així doncs, hi convivien els nous francesos, val a dir, els revolucionaris convençuts, que hi venien ara en qualitat de funcionaris de les dependències consulars o com a particulars per exercir activitats comercials o de qualsevol altra mena, amb els contrarevolucionaris emigrats, tant clergues com laics, i amb el conjunt d'individus que fugien de les lleves constants efectuades pel Directori per mantenir l'ofensiva militar a Europa. L'enfrontament entre francesos al territori espanyol fou greu i especialment es féu palès a Catalunya a causa del seu caràcter de zona fronterera.

* Vull agrair l'ajuda del professor Enric Balaguer de la Universitat d'Alacant.

1. Cf. C. SECO SERRANO, *La política exterior de Carlos IV*, dins *Historia de España*, t. XXI, 2 (Madrid 1988).

b) Espanya va restar sotmesa en un alt grau de dependència a França, no sols en el camp polític-militar, sinó també en l'econòmic. El Directori pretengué, segons Dejoint, convertir la monarquia espanyola en la seua colònia econòmica, i per això s'esforçà a signar amb Espanya un tractat comercial que arrodonís l'aliança polític-militar. Malgrat que no arribà a cristal·litzar legalment l'acord comercial, Espanya hagué de condescendir en molts aspectes amb les exigències franceses, fet que va comportar, a més a més, la finalització del tracte de privilegi acordat anys abans amb Anglaterra i, en conjunt, afectà negativament molts dels interessos econòmics de Catalunya.²

c) En conseqüència, l'enemistat amb Anglaterra s'agreujà i arribà a ser guerra oberta des del 1796. Els resultats d'aquest esdeveniment es palesaren especialment a Catalunya per les característiques del seu sistema econòmic.

De Catalunya estant sembla clar que la nova conjuntura va provocar una gran tensió, especialment palesa a la ciutat de Barcelona, encara que perceptible amb certes diferències en altres indrets del Principat. Molts estudis, particularment els relatius a la història econòmica,³ han clarificat les seqüeles econòmiques de la guerra contra Anglaterra, tant pel que fa a les dificultats de subsistències per als estrats socials menys afavorits com a la davallada de l'activitat mercantil i manufacturera. En aquesta ocasió no hi insistirem, llevat de les referències obligades per tal d'emmarcar el nostre propòsit. Ens limitarem, si més no, a un altre aspecte, en concret la tensió derivada de la nova situació a la societat catalana, debatuda entre els partidaris de canvis importants en el sistema polític (i, per tant, propensos a moltes idees dels revolucionaris francesos) i els contraris a tot allò que pogués procedir de França. Cronològicament ens belluguem entre el 1795 i el 1801, val a dir el període d'aliança amb la França del Directori i de guerra amb Anglaterra, pel que fa referència a la política internacional; des del punt de vista intern, aquests anys corresponen al govern primer de Godoy i després de Saavedra-Jovellanos i d'Urquijo, un moment en què es respiraven en la monarquia espanyola alguns aires reformistes i, per això, més propici que altres perquè les controvèrsies entorn de la incidència de la revolució assolís quotes més interessants.

2. G. DEJOINT, *La politique économique du Directoire* (París 1951); i J. FONTANA, *La fi de l'antic règim i la industrialització*, vol. v d'*Història de Catalunya*, dirigida per P. VILAR (Barcelona 1988), p.137.

3. Cf. P. VILAR, *Catalunya dins l'Espanya moderna*, vols. III i IV (Barcelona 1964-68); J. FONTANA (ed.), *La economía española al final del Antiguo Régimen. III, Comercio y Colonias* (Madrid 1982) (especialment les aportacions de Fontana i Delgado Ribas); J. FONTANA, *La fi de l'antic règim i la industrialització*, op.cit.; la col·laboració de C. MARTÍNEZ SHAW dins R. FERNÁNDEZ (ed.), *España en el siglo XVIII* (Barcelona 1985); M. ZYLBERBERG, *Huguet i Dupré, una societat comercial de Barcelona (1796-1808)*, «Recerques», 12 (1982), ps.91-116.

1. *L'odi als francesos*

Tot sembla indicar que a Catalunya predomina l'actitud contrària a França, malgrat la pau i l'amistat oficial. Aquesta actitud, a banda de les desavinences històriques i dels problemes fronterers, era motivada pels efectes econòmics de la guerra contra Anglaterra, l'activitat contrarevolucionària dels nombrosos emigrats residents a Catalunya, la constant propaganda antifrancesa del clero autòcton i el record funest que havia deixat la Guerra Gran. Per al conjunt dels catalans és evident que la pau amb França havia estat la raó del malestar econòmic, i, a més a més, la condescendència cap als republicans francesos que hi arribaren després del 1795 comportava un greu perill, especialment per la nefasta incidència sobre la religió, sentiment ben arrelat al país. Existeixen testimonis diferents entorn d'aquest ambient d'hostilitat que reflecteixen la preocupació dels representants de França a Catalunya i fins i tot de les autoritats frontereres.

El comissari del Directori en el Departament dels Pirineus Orientals, S. Vázquez, informava al seu govern el 25 de maig de 1798 sobre la situació de Catalunya, després de les investigacions d'un emissari, un tal Soubirá, enviat pel mateix Vázquez i el general Augerau a recórrer el Principat. Vázquez constata la gran aversió dels catalans cap als francesos i, fins i tot, els projectes de plans hostils contra el Departament dels Pirineus Orientals. La predicació dels rectors, tant emigrats francesos com autòctons, servint-se d'un recurs fàcil (anunciar els preparatius dels republicans per envair de nou Catalunya) alarmava contínuament les petites poblacions frontereres. En les principals ciutats es reforçà aquesta acció eclesiàstica amb el suport de molts clergues vinguts de Roma, alguns dels quals eren jesuïtes, que hi van accentuar el constant perill que per a Catalunya suposava l'existència de la República Francesa. En sermons i converses es contenen històries truculentes sobre la violència dels francesos a Itàlia, i al·legant raons de supervivència i el bé de la religió hom incita a exterminar fins a l'últim republicà. D'altra banda, es propaguen rumors d'una ràpida pau d'Espanya amb Anglaterra i el començament imminent d'una nova guerra amb França, cosa ben acceptada pels habitants de Catalunya. Els emigrats residents al Principat, juntament amb els que havien estat deportats a Mallorca, anticipant-se a aquests esdeveniments, preparen regiments armats. Per últim, és evident que a Catalunya no es respecta pas l'escarapella tricolor i que, en conjunt, els batlles de tots els municipis emparen els emigrats.⁴

Sembla un fet que les autoritats polítiques de Catalunya maltractaren els francesos republicans i els sotmeteren a no poques vexacions. Molts es pla-

4. Archives Nationales, París (AN), AF III, 63, *dossier* 256. Soubirá, segons informava Augerau al Directori el 26 termidor, any 6, residia a Barcelona.

nyen a l'ambaixada francesa a Madrid de la retirada dels passaports i que aquests són reemplaçats per uns altres redactats en castellà i que els autèntics són lliurats a emigrats perquè puguen tornar a França impunement.⁵ D'altra banda, l'ambaixador Perignon escrivia el juny de 1796 a Godoy queixant-se de l'actitud del governador de Barcelona, Bassecourt de Santa Clara, que tenia el costum de convocar els republicans francesos per vaticinar-los un càstig immediat i la presó si cometien el mínim acte il·legal, i reforçava l'amenaça amb l'advertiment que disposava de força espies per garantir-ne la vigilància.

Si més no, per part dels representants diplomàtics francesos a Espanya es coincidia a imputar als emigrats una bona part de la responsabilitat en la mobilització dels catalans contra la República. A l'abril de 1796 el secretari general de l'ambaixada francesa a Madrid, Dhermand, denunciava a Godoy l'existència a Barcelona d'una oficina organitzada per emigrats destinada a esbombar falses notícies i difondre projectes assassins.⁶ En aquesta oficina, instal·lada al domicili d'un tal marquès de Saint Victor, emigrat, i dirigida per Grimaldy, un enginyer amb la mateixa condició, hom redactava fulls que més tard eren impresos i distribuïts en moltes llibreries catalanes. Dhermand fa esment, en aquesta avinentesa, d'una d'aquestes publicacions, que titlla de molt perjudicial per als interessos de la República: «*Intención del Rey sobre la cuestión si los eclesiásticos que han buuelto a Francia pueden declarar que ellos se someten a las Leyes de la República.*»⁷

En aquest ambient va assolir força èxit la reimpressió, el 1799, d'una glossa a certa profecia del doctor Diego de Torres, escrita el 1756 i publicada durant la Guerra Gran. El text fou editat per Manuel Texero, a la rambla de Barcelona, amb el títol de *Calamidades de Francia, pronosticadas por el Dr. D. Diego de Torres. Glosa de una décima en que este autor vaticina las actuales turbulencias que afligen a aquel infeliz Reyno*. La décima deia:

*Quando los mil contarás
Con los trescientos doblados
Y cincuenta duplicados
Con los nueve dieces más (esto es, 1790)
Entonces tú leerás:
Mísera Francia, te espera
Tu calamidad postrera*

5. Archives du Ministère des Affaires Etrangères, París (AAE), *Correspondance politique, Espagne*, 642, foli 246; Champigny-Aubin, secretari de l'ambaixada francesa a Madrid, al ministre d'afers exteriors Delacroix (26 fructidor, any 4) (11-IX-1796).

6. AAE, *ibid.*, 640, foli 285. Perignon a Godoy (2-VI-1796).

7. AAE, *ibid.*, 639, foli 340. Dhermand, encarregat de negocis de l'ambaixada francesa, a Godoy (10-IV-1796).

*Con tu Rey y tu Delfín;
Y tendrá entonces su fin
Tu mayor gloria primera.*

La glossa de la dècima era un atac frontal al procés revolucionari, presentat com un ultratge a la pietat i a la religió. Una vegada havia declarat que finalment havia assolit els seus objectius la doctrina de Voltaire, que perseguia l'enfonsament de França, un país ara sotmès a la fam i a l'escassetesa, insultava la Convenció qualificant-la d'«*infame asamblea sin ley*». Finalitzava pintant els rancesos com a poble sotmès al més dur captiveri, encara que ells diguessin que allò era la llibertat.

Aquest escrit va ser posat a la venda per quatre quarts a Barcelona un dilluns de matí i l'edició s'exhaurí a les 5 de la tarda. La mateixa nit es va reimprimir i va continuar la demanda incessant d'exemplars per part de apellans, emigrats i els nostres enemics del país, segons comunicava un anònim des de Barcelona al general Augerau. Segons aquesta font, se'n vengueren, solament els primers dies, més de 4.000 exemplars.⁸ A instàncies del cònsol francès a Barcelona, el capità general en va aturar la distribució i nomenà un jutge per processar-ne l'impressor.⁹

L'opinió antirevolucionària va ser fomentada molt activament també per altres mitjans, com la distribució d'octavilles amb textos com aquest: «*De nuestra miseria y tribulación a la maldita francia [sic] devemos [sic] la maldición.*»¹⁰ Sovint es va passar de les paraules a actuacions de certa violència: l'hivern de 1797 un escamot de barcelonins va apedregar l'escut amb les armes de la república emplaçades a la façana de la casa del cònsol francès. Els insults al cònsol i els actes hostils a la permanència en un lloc públic d'un símbol republicà es perllongaren alguns dies, cosa que féu preocupar les autoritats espanyoles, si més no perquè el cònsol de Barcelona i l'ambaixador Perignon convertiren l'incident en un afer important.¹¹ Com diu l'informe al ministre d'exterior francès d'un tal Veziard, resident a Barcelona, aquestes actuacions no eren obra de la classe una mica instruïda del país, sinó de gentalla fanàtica, que era nombrosa, deïa, a les fàbriques i que era fàcilment enganyada pels emigrats.¹²

Els republicans francesos residents a Catalunya estaven convençuts que l'ambient d'hostilitat general envers ells el fomentaven els emigrats, i era seguit, com apuntava Veziard, pel poble inculte i fanàtic, fàcilment in-

8. AN París, AF III, *dossier* 257.

9. AAE, *Correspondance consulaire*, t. 20. *Barcelone*, folis 239-242.

10. AAE, *ibid.*, foli 252. El cònsol francès a Barcelona, Cellier, envia l'octavilla (mides: 8 cm de larg per 6 d'ample) al seu ministre d'exterior el 6-VI-1799.

11. AAE, *Corr. pol. Espagne*, 645, foli 180. Perignon a Godoy (12-I-1797).

12. AAE, *ibid.*, *id.*, foli 408.

fluenciabile.¹³ El testimoniatge directe ofert per Chantreau, el famós emissor de la Convenció, confirma l'arrelament de la propaganda contrarevolucionària a Catalunya el 1792.¹⁴ Aquest ambient romangué durant els anys posteriors a la pau de Basilea, i són nombroses també les declaracions en aquest respecte. El 27 de gener de 1799 un butlletí transmès potser pel cònsol de Barcelona al ministre d'afers exteriors francès constata l'arribada sense interrupció d'emigrats, de manera, diu, que Barcelona sembla el cau d'emigrats nobles i clergues.¹⁵

Tot sembla indicar que els emigrats no posaren fi a les seves agressions a la revolució, comprometeren els catalans i produïren problemes constants a les autoritats espanyoles, que es debatien entre la lògica comunicació d'idees amb els contrarevolucionaris i la forçosa amistat oficial envers la república. La persistent acció dels emigrats va aprofitar els representants consulars francesos a Barcelona per explicar als seus despatxos a les autoritats del Directori l'odi dels catalans envers els francesos.¹⁶ Encara que la influència dels emigrats fos gran, no hi ha dubte que és un argument suficient per explicar l'enemistat catalana, ja que hi havia altres raons de no menys importància, que han estat apuntades més amunt. Tanmateix, el constant moviment dels emigrats en gairebé completa llibertat i les manifestacions públiques protagonitzades per aquests proporcionaren arguments als republicans francesos per denunciar la passivitat en aquest punt de les autoritats espanyoles, amb la qual cosa, de passada, es nodria un contenciós que es mantenia sense solució de continuïtat entre el govern francès i l'espanyol.

A banda les exageracions franceses, és ben cert que els emigrats van trobar amb facilitat protecció i refugi en molts indrets fronterers,¹⁷ mentre que a Barcelona promogueren manifestacions públiques gens prudentes, a causa del sistema d'aliances imperant entre els dos estats. Les exèquies fúnebres oficiades en honor al bisbe de Saint-Omer, el 3 de desembre de 1796, en són un bon exemple. El cònsol francès, al moment de notificar la cerimònia al seu ministre,¹⁸ s'escandalitza de la crònica que ofereix el

13. J. CHAUMIE, *Les relations diplomatiques entre l'Espagne et la France. De Varennes a la mort de Louis XVI* (Bordeus 1957); i M. dels Sants OLIVER, *Catalunya en temps de la Revolució Francesa* (Barcelona 1917).

14. N. CHANTREAU, *Lettres écrites de Barcelone a un zélateur de la liberté qui voyage en Allemagne* (Paris 1793²).

15. AAE, *Corr. pol. Espagne*, 655, foli 18.

16. AAE, *Corr. consul. t. 20. Barcelone*, foli 184: Molin, vice-cònsol a Barcelona, a Talleyrand (15 vendimiari, any 7). Cf. C. MORANGE, *Sobre el diario de emigración de un eclesiástico francés «refractario»: el abate Gautier*, «Estudios de Historia Social», 36-37 (1986), ps. 171-178.

17. AAE, *ibid. id.*, foli 211, Cellier a Perignon (6 nivós, any 7).

18. AAE, *ibid. id.*, foli 166.

«Diario de Barcelona» al número d'aquell dia. El «Diario» afirma que el funeral va ésser sumptuós, que va haver-hi processó amb el fèretre pels carrers de la ciutat, amb un seguici de clergues en representació del capítol de la catedral de Barcelona i de sacerdots francesos; se celebraren exèquies a la catedral i, en conjunt, l'assistència fou nombrosa. El cònsol entengué aquests actes com una maquinació més dels emigrats per atreure's la compassió dels fidels catòlics i ajornar l'execució de l'ordre d'expulsió de Catalunya. Encara que siga ben cert que aleshores eren usuals les cerimònies ostentoses amb motiu dels funerals d'un bisbe, no hi ha cap dubte que els emigrats francesos aprofitaren l'avinentsa en el sentit apuntat pel cònsol.

L'ordre sobre l'expulsió d'emigrats dels ports de mar i de la frontera¹⁹ va ser causa de litigi permanent entre les autoritats espanyoles i els representants diplomàtics francesos. Mentre que les primeres aparentaven zel, però no acabaven de practicar-ho, les altres elevaren queixa rere queixa al voltant de la perniciososa actuació dels emigrats a la ciutat clau del país i a les fronteres. Naturalment, Catalunya fou camp habitual de referències en aquest litigi hispano-francès, sense que manqués raó als representants del país veí. La documentació abunda en actuacions subversives del emigrats, com s'ha dit. I potser no era mancat de raó el cònsol francès a Barcelona quan considerava que la llibertat d'acció del emigrats podia desembocar, tard o d'hora, en la mobilització de les masses catalanes. El capità general de Catalunya, Lancaster, no es preocupava tant d'això com de resoldre la indigència de les classes menys afavorides per la crisi econòmica produïda per la guerra contra Anglaterra i, com veurem mes endavant, el que realment preocupava a la primera autoritat de Catalunya no eren els moviments contrarevolucionaris, sinó les possibles conspiracions revolucionàries. Tanmateix, l'atreviment dels emigrats podria haver provocat si més no avalots populars de no poca entitat.

Les provocacions dels emigrats eren constants i de vegades pintoresques, però per això no menys perilloses. Pel febrer de 1797, per exemple, aparegué clavat a la forca de Barcelona, a la plaça del Born, un full amb el dibuix de l'escarapel·la tricolor republicana i, al centre, l'arbre de la llibertat. Era un greuge al símbol republicà i un acte provocatiu, i com va denunciar el cònsol Cellier, vist el lloc tan cèntric, força gent s'aplegà per contemplar-ne la gosadia. Lancaster i Godoy llevaren importància a l'incident i, fins i tot, el primer es va dirigir amb insolència al cònsol francès advertint-li que no l'amoïnés amb afers sense importància.²⁰ Aquesta era la resposta acostumada de les autoritats espanyoles davant les denúncies d'aquesta mena, ja

19. Una reial ordre del 31-XIII-1795 disposava que «*todos los emigrados franceses se retiren quanto antes de la frontera de Francia*» (AAE, *Corr. pol. Espagne*, 632, foli 319). El 22 d'agost de 1796 s'ampliava la confinació dels emigrats (cf. AHN, *Estado*, 3961).

20. AHN, *Estado*, 583.

que no van entendre que el perill provingués dels actes contrarevolucionaris, sinó dels contraris. I, tanmateix, a Barcelona estigué a punt d'esclatar la revolta a l'abril de 1799 per motiu, precisament, de la carestia dels queviures. S'hi esbombà la brama que 25.000 sacs de farina importada de França eren enverinats, i si les autoritats no s'afanyaven a contradir el fet advertint-ho a la premsa, els francesos ho haurien passat força malament com escrivia el cònsol Cellier.²¹ El fantasma dels esdeveniments antifrancesos del 1793 a València²² va estar sempre present entre els republicans residents a Barcelona.

2. *El perill revolucionari*

Les actituds reaccionàries s'aprofitaren de la unitat d'esforç dels emigrats francesos i d'elements autòctons catalans, units fonamentalment pel desig de salvaguardar la religió. En el camp contrari hi va haver una aliança semblant entre els republicans arribats a Catalunya després de la pau i els sectors autòctons –sens dubte minoritaris en relació amb les forces contràries– desitjosos d'atènyer les llibertats que havia assolit la revolució. Si el primer grup va ser el malson de les autoritats franceses, el segon ho fou, en la mateixa mesura, de les espanyoles. Tanmateix, aquest segon grup va ésser molt més discret que el primer en les seves manifestacions exteriors. Les circumstàncies espanyoles i el sòlid control, malgrat tot, dels funcionaris reials i de la inquisició no permeteren als partidaris de la revolució de fer-se conèixer amb facilitat. Així doncs, la documentació és sòbria en notícies d'aquest grup. Tanmateix, això no pot constituir un argument decisiu per negar l'existència d'un desig –important, però, hi insistim, minoritari– d'assolir per a Catalunya les llibertats revolucionàries. Així, no és pas freqüent que ningú no gosés fer ostentació de ser partidari de la revolució, encara que sí que hi va haver qui ho va fer fins i tot més del compte. Pot considerar-se un fet aïllat l'actitud de Casanyes? Aquest personatge, important comerciant català que actuava cap al 1794-96 com a cònsol d'Holanda, era conegut, segons diu un representant consular francès, com el *citoyen*, títol que acceptava de bon grat.²³ La documentació estudiada no proporciona notícies semblants, però sí que constata l'existència a Catalunya de grups afins a la revolució.

El desembre de 1796 un agent particular del ministre d'extersiors francès a Catalunya, Alexandre Veziard, envià a París un informe interessant sobre

21. AAE, *Corr. consul.*, t.20, folis 239-240, Cellier al ministre d'affers exteriors (5 floreal, any 7).

22. M. ARDIT, *Revolución liberal y revuelta campesina* (Barcelona 1977), ps.79 i ss.

23. AAE, *Corr. consul.* t.20, Pech al ministre d'affers exteriors (19 brumari, any 5).

les actituds polítiques dels catalans. Després de les hostilitats bèl·liques, diu, els catalans han canviat notablement en relació amb els francesos. A Barcelona es parla molt de política i a totes les societats sempre hi ha algú que defensa els drets de l'home: «... *il semble que ce pays, excité soudainement par des gens instruits qui se tiennent derrière le rideau, veut faire quelque pas vers la liberté et sortir de cette stupeur léthargique dans la qu'elle le resserre le plus dur esclavage et les manœuvres continues d'un nombreux clergé*». ²⁴

Els poders espanyols van actuar amb prestesa per evitar que les «persones instruïdes» a què fa referència Veziard traduïssin en fets els seus anhels polítics. Amb tot, almenys el capità general de Catalunya, Lancaster, no menyspreà la possibilitat d'una revolta revolucionària. Especialment el 1798 i el 1799 Lancaster mantingué una correspondència reservada amb Godoy i amb Saavedra en què hi fa esment contínuament. La inquietud de Lancaster té un cert fonament, perquè els anys esmentats, a causa de la guerra contra Anglaterra, s'agreuà el problema dels queviures i davallà notablement l'activitat econòmica, amb el conseqüent increment de l'atur i la mendicitat. No és aventurat suposar, doncs, que les conegudes mesures de caritat i d'auxili als necessitats engegades per Lancaster fossin motivades pel desig de detenir el possible increment de l'esperit revolucionari o, si més no, la rebellia lògica d'una població sotmesa a dures condicions de subsistència. D'altra banda, a l'Empordà es pruduïren avalots el 1797 que van causar una gran preocupació. ²⁵ El problema sorgí per la prohibició de conrear arròs, perquè es considerava nociu a la salut dels pobles dels voltants dels arrossars. El febrer i març d'aquest any els veïns d'alguns pobles de l'Empordà, menats pel batlle d'Albons, el ferrer i l'hostaler d'aquesta localitat, un regidor de Tallada, el ferrer de Viladamat i d'altres personatges de semblant condició, aconseguiren mobilitzar uns 2.000 homes en avalots successius i destruïren la sèquia i altres instal·lacions destinades a nodrir d'aigua els arrossars. Encara que el fet és un típic motí camperol sense cap més motivació que la immediata oposició a la continuïtat d'un conreu en què tan sols els pagesos, generalment absentistes, estaven interessats, tal com narra Lancaster a Godoy, té un aire una mica sospitos, especialment en aquelles dades en què se sabia com s'havien mobilitzat els pagesos francesos. En efecte, Lancaster conta que els avalotats empordanesos somogueren les viles de Pals i Vilallonga marxant a tres columnes, tocant caixes, trompetes i cargols (el record del *tocsin* revolucionari és inevitable), proveïts de senyeres i –cosa que és realment significativa– hi portaven provisions de boca. Aquest últim detall pot induir a pensar en una certa organització del moviment, i Godoy així va

24. AAE, *ibid.*, *id.*, foli 169, Veziard al ministre d'afers exteriors (24 frimari, any 5).

25. AHN, *Estado*, 583.

semblar sospitar-ho, ja que instava Lancaster perquè esbrinés si hi havia alguna segona intenció en els que engrescaven la revolta.

Durant el 1798 s'incrementà el temor de Lancaster davant de possibles actuacions dels revolucionaris. A l'abril escrivia a Saavedra sobre l'extrema vigilància a què els sotmetia, puix que són moltes, deia, «*las cautelas y pesquisas que necesito hacer para conocer y descubrir los intrigantes malignos y revolucionarios*». ²⁶ Lancaster n'estava ben segur, que els revolucionaris francesos prosseguien la seva campanya d'agitació entre els catalans distribuint-hi contínuament propaganda, en part usada els anys de la guerra. Pel maig de 1798 comunicava a Saavedra, en una carta «reservadíssima», la difusió encara de l'*Aviso al pueblo español* de Condorcet, concretament l'exemplar imprès en castellà el 1793 i el 1794 destinat a ser repartit entre l'exèrcit espanyol (aquest exemplar contenia les promeses econòmiques de la Convenció als desertors espanyols). Al voltant d'aquest fet postillava Lancaster: «*Sólo puede servir en el día para prueba de que fomenta y se propaga el fatal espíritu que envuelve*», impressió abonada per l'aprehensió de diverses cartes que anunciaven la propera revolució en aquest país, continuava el capità general. Aquests fets no són en si d'una gran importància, però a Lancaster l'amoïnaven força, i expressava al ministre el seu recel davant un hipotètic alçament revolucionari si no s'adoptaven mesures de precaució. A l'esmentada carta reservadíssima apunta una de les qüestions de més importància per als governants d'aleshores. Catalunya posseïa un important arsenal d'armes en diversos indrets (Barcelona, Figueres, Girona, Puigcerdà, la Seu d'Urgell, etc.; a més de les fàbriques de Ripoll i de Sant Llorenç de la Muga) per al qual no tenia un sistema de custòdia adient. En concret, apunta Lancaster, Barcelona té de gom a gom els magatzems destinats a material bèl·lic i àdhuc s'ha apel·lat a convents i altres dependències com a dipòsit d'armes, comptant com a única guàrdia la bona fe dels habitants d'aquests edificis. Si l'enemic s'apoderava de Barcelona disposaria d'armes per conquerir tota la corona d'Aragó. Aquesta possibilitat no era menyspreada per Lancaster, ja que Barcelona era un lloc especialment problemàtic. El seu port era un punt crític, on s'aplegava la plana major dels francesos enemics de la república i, d'altra banda, els republicans francesos, cisalpins, lígurs, romans i de tots els països revolucionaris. A aquests últims calia afegir-hi «*el orgullo del populacho del país, viéndose considerado en las Gasetas Extranjeras (que más dan heces que noticias) y esperanzado por públicos y privados avisos de las personas con quienes pueden contar para resortes y apoyo de su revolución*». La por de Lancaster davant el fet que a Barcelona es constituís una força revolucionària fou incrementada pel següent fet, tal com escriu: «*Con pretexto de republicanos y sin más*

26. AHN, *Estado*, 583. Lancaster a Saavedra (24-IV-1798).

documento que un certificado que les da el cónsul de la República se me presenta un gran número de hombres con sólo el nombre de Ciudadanos Franceses sin poderme yo meter en más especulaciones. Y ¿quién quita que éstos sean otros tantos soldados ocultos que internados insensiblemente se reúnan a ciertos avisos en puntos determinados donde encuentren la sazón para su más seguro golpe?»

La por de Lancaster, basada directament en la situació de Barcelona, s'incrementava amb les notícies que per la seva condició de capità general rebia d'arreu del país. Així, el governador de Talarn l'informava d'una brama esbombada a la seva zona sobre l'aprehensió a la frontera del Rosselló de 40.000 escarapelles (fixeu-vos en el nombre) i dels propòsits dels republicans transpirinencs d'enlairar Catalunya o, si més no, engegar una forta ofensiva propagandística per provocar la revolució. Idèntiques notícies li arribaren d'altres indrets fronterers, especialment des de la Jonquera, on un confident del governador de Girona, Gregorio de la Cuesta, li escrivia sobre els projectes francesos de destruir els Borbons d'Espanya i de Nàpols i de la penetració dins l'Empordà de revolucionaris francesos per plantar el proper divendres sant un arbre de la llibertat.²⁷

La intranquillitat al voltant del progrés dels moviments revolucionaris a Catalunya fou abonada per la conflictiva situació de Figueres. El governador de Girona escrivia a Lancaster a finals de 1798 i li trametia l'anàlisi que sobre la situació política de Figueres havia fet un tal Bartomeu Castelló, sagristà d'aquesta ciutat. Segons Castelló –el governador donava crèdit, i això és el que ens interessa, a aquest informe– a Figueres hi havia dos partits: els que pensen bé i els llibertins, enemics de Déu i del govern. El principal promotor d'aquest últim era l'advocat Tomàs Puig, secundat per un altre advocat (Joan Cervoso i Vidal), un capità (Joan Clarós), un cavaller (Josep Matas), alguns botiguers i altres persones que no esmenta. Per influència dels quatre primers, apòstols del patriotisme, val a dir jacobins en el llenguatge d'aleshores, a Figueres sovint es feien manifestacions de desacatament escandaloses, com la frase següent, sentida al carrer per l'informant Castelló a uns xicots: «¿Què carall fem del rei, si no hi ha Déu, ni llei, i tothom nos vol fotre?» El governador de Girona glossa, per la seva banda, la situació: «*es constante la división y parcialidades que consumen aquel Pueblo, y cuyos continuados recursos a V.E. y a mí lo manifiestan; cuando la oposición que presentan los pueblos invadidos al pago de las contribuciones Reales nace principalmente de él, pues los más de estos contestan: que pague Figueras.*»²⁸

27. AHN, *ibid. id.*, Lancaster a Saavedra (19-v-1798).

28. AHN, *ibid. id.*, Lancaster a Saavedra (9-i-1799), «*muy reservada*»; i Gregorio de la Cuesta a Lancaster (15-xii-1798) (cf. J. PELLA I FORGAS, *Historia del Ampurdán* [Barcelona 1883]).

Situacions com les apuntades i altres notícies aïllades, potser exagerades en les seves hipotètiques repercussions pels governants espanyols, abonaren, tanmateix, el perill de la revolució i permeteren mantenir una actitud hostil cap a tot el que aquesta comportava. Aquesta actitud no va ser exclusiva de les autoritats catalanes; si més no, era la característica de tots els càrrecs polítics espanyols: des del secretari d'estat fins a l'alcalde major de qualsevol municipi hom va fluctuar, aleshores, entre l'obligació de mantenir les formes amistoses envers la República aliada i la por profunda davant la possibilitat de la infecció revolucionària. Per això anava bé qualsevol descobriment d'actes favorables a la revolució o tota mena de propaganda en aquest sentit, mentre que l'actuació dels emigrats reialistes francesos era consentida força vegades, malgrat el perill d'ordre públic que llur gosadia sovint comportava. Així doncs, es va pensar, sense que realment hi hagués fonament, que els francesos preparaven tropes a la frontera, cap al 1798, per envair Espanya a la més petita ocasió; circularen tota mena de rumors al voltant dels projectes republicans d'annexar-se el territori català fins a l'Ebre i fets semblants.²⁹

A banda l'actitud de les autoritats polítiques, ben poc podem dir dels sentiments reals de la majoria dels catalans. Si atenem el contingut dels informes de confidents francesos i de les autoritats consulars, sembla que va haver-hi una minoria d'il·lustrats o, si més no, gent d'una certa cultura, partidària d'un acostament als principis polítics francesos. Sembla clar, però, que, si va existir aquesta minoria, no degué ultrapassar l'àmbit d'alguns cercles que certament devien mantenir relacions amb els republicans francesos o italians. Sembla que no hi va haver res més. Per contra, a l'altra banda quallà la propaganda reialista en medis socials més amplis, a conseqüència fonamentalment dels sentiments religiosos. La religió fou una barrera important des del començament de la Revolució Francesa per als catalans, com apuntaven els primers revolucionaris preocupats pel Principat.

Abans de la Guerra Gran la religió era el major entrebanc perquè es propaguessin les noves idees, segons el parer dels revolucionaris francesos. Chantreau, un dels informadors més qualificats pel seu correcte coneixement d'Espanya, ho afirma clarament a les seves *Lettres de Barcelone*, publicades el 1793: «*Tel est l'état actuel du Catalan, qui bien loin d'être le partisan de notre révolution, est plutôt disposé à s'armer contr'elle, parce que ces mêmes prêtres, plus prêtres là qu'ailleurs, lui ont peint notre constitution comme une oeuvre de Satan, comme le comble du délire de notre part, et notre sainte insurrection comme l'attentat le plus inoui que des brigands aient pu commettre. Les calomnies de nos émigrés ont achevé ce que les*

29. AHN, *ibid. id.*, Lancaster a Saavedra (9-I-1799).

prêtres n'avoient qu'ebauché.»³⁰ Aquesta opinió era compartida per no pocs francesos i en resten força testimoniats.

Després de la guerra les reticències envers la revolució i, en concret, envers la república francesa tenien motivacions específiques i diverses per a la major part de la població, sense que les idees religioses deixin de significar un paper essencial.³¹ El conjunt dels catalans, i per damunt de tot els pagesos dels territoris fronterers, van restar amb un record funest de l'enfrontament bèl·lic i de les atrocitats de les tropes revolucionàries (encara que, com va escriure el baró de Maldà, van ser majors, si més no, les que hi causaren les espanyoles).³² Per a la població urbana les privacions i les dificultats de treball eren conseqüència clara de l'amistat amb França. Per a la major part de la burgesia la situació natural de Catalunya, pel seu interès econòmic, era l'aliança amb Anglaterra. I, per descomptat, tant el clero com l'aristocràcia no acceptaven la revolució. Així doncs, del 1795 al 1801 eren molt clares les motivacions dels adversaris de la França revolucionària, mentre que els seus partidaris tan sols podien comptar amb el neguit intern causat per una monarquia decrèpita com la de Carles IV i amb l'engrescament davant unes idees sense correlació amb la realitat; val a dir que comptaven solament amb un suport abstracte davant els altres, que es fonamentaven en la religió i en quelcom tan palès com la crítica situació econòmica. Potser per aquest motiu Anglaterra va assolir popularitat a Catalunya aleshores, fins i tot entre aquells que, en un principi, es podrien considerar susceptibles d'adhesió a la causa revolucionària.

3. Consideracions envers Anglaterra

Ben evident fou la relació directa entre la guerra contra Anglaterra i la progressiva degradació de la situació econòmica; tanmateix, els catalans no deixaren de considerar la república francesa com la veritable culpable de la situació. Anglaterra, al contrari, fou admirada i es permeteren no solament activitats mercantils clandestines amb els naturals d'aquell país, sinó fins i tot certs actes de pirateria clarament contraris als interessos espanyols. Com va encertar de veure el 1812 el prefecte francès de les Boques de l'Ebre, Alban de Villeneuve, en testimoniatge afortunament recollit per Merca-

30. N. CHANTREAU, *Lettres...*, ps. 199-200.

31. *Vid.*, per exemple, C. BARBAULT-ROYER, *De la guerre contre l'Espagne. Observations sur l'Espagne* (París 1792), ps. 16-17, a AN París, AD XV, 48.

32. R. AMAT I DE CORTADA, *Calaix de Sastre*, III (Barcelona 1988), p.62; i Ll. ROURA, *La Real Junta de la Frontera (1797-1799) y los daños causados por la Guerra Gran*, «Estudios de Historia Social», 36-37 (1986), ps.221-228.

der,³³ les guerres contra Anglaterra sempre van ser funestes per a Catalunya; en canvi, les que hi hagué amb França resultaren favorables al comerç català, ja que de França s'importava força i s'hi venia poc.

Poc abans de materialitzar-se oficialment el trencament, encara que el govern espanyol havia decretat l'embargament dels barcos anglesos ancorats en ports espanyols, el governador de Barcelona va permetre, a l'estiu del 1796, que un navili anglès fondegés a la rada barcelonina i enviés falutxes per entrevistar-se amb el cònsol britànic.³⁴ Una vegada declarada la guerra, els anglesos romangueren força temps a Barcelona sense éssers molestats per les autoritats (fet que va sorprendre especialment els republicans francesos, que recordaven el termini de 24 hores per abandonar el país que els havia estat atorgat el 1793, quan va esclatar el conflicte hispano-francès).³⁵ A les acaballes del 1799, en ple conflicte bèl·lic, els navilis britànics s'acostaren impunement a les costes catalanes i àdhuc arribaren a desembarcar a la Barceloneta.³⁶ Tal com aquest mateix any comunicava el cònsol francès de Mallorca al seu ministre, a Barcelona dominava l'esperit anglès gairebé exclusivament, i per això no se sorprenia de la condescència amb les seves activitats marítimes.

Fets com els esmentats s'esdevingueren força sovint. Potser, però, siga més significatiu l'article que aparegué al «Diario de Barcelona» el 27 de desembre de 1796. Amb el pretext de comentar una novel·la anglesa, titulada *Salmours*, l'articulista anònim fa un elogi impressionant d'Anglaterra. És el país que té l'honor d'haver estat «*el primer pueblo moderno que haya poseído los dos bienes más necesarios a la felicidad de los hombres, la Filosofía y las Leyes*».³⁷ Els anglesos no havien abusat d'aquests béns ni havien cobejat assolir d'un cop la perfecció. S'havien regit sempre per la prudència i el seny, menats pel constant propòsit de mantenir el major bé de què l'home pot fruit: la llibertat. L'exercici de la llibertat a Anglaterra era modèlic: «*se ha unido la sublime idea de libertad con la de la obediencia a la Ley, con el respeto a las autoriades por ella establecidas, y con el temor religioso de nunca ofenderla.*» D'aquesta manera la llibertat havia trobat un fonament sòlid. Els anglesos no tenien divisions intestines, gaudien d'un comerç pròsper i d'un gran desenvolupament de les belles arts i havien assolit crear en el poble un «*espíritu público*» que els havia permès d'ésser els àrbitres d'Europa, malgrat que les illes són més petites que França. Per tot

33. J. MERCADER, *Els capitans generals (segle XVIII)* (Barcelona 1980²), p. 169.

34. AAE, *Corr. pol. Espagne*, 642, foli 246.

35. AAE, *ibid. id.*, 645, foli 408. Veziard al ministre d'afers exteriors (24 plujós, any 5).

36. AAE, *Corr. consul. t.20*, foli 209. El cònsol al ministre (27 nivós, any 7), cf. AMAT I CORTADA, *op.cit.*, ps. 1251, 160, 175-76.

37. AN Paris, AF III, 63, *dossier* 257.

això els britànics estaven orgullosos d'ells mateixos i l'única manera d'atreure'ls era tenir-los en gran concepte.

No hi ha dubte de la intencionalitat de l'article: no serveix la via revolucionària, sinó el posat moderat i evolutiu dels anglesos, reblant que el fonament de l'engrandiment d'un país, tant en el pla econòmic com en altres camps, es troba en l'amor a la llei i als sobirans. Com va observar un agent francès que envià al seu ministre l'esmentat article, la crítica a França no pot formular-se d'una manera més clara.³⁸

Recapitulació

En els anys als quals fem referència en aquestes pàgines no va resultar fàcil actuar als catalans desitjosos de canviar l'estat de coses existent. Que n'hi hagué sembla que no cal dubtar-ho; al contrari, entre altres raons, no s'haguera ocupat tan intensament d'ells el capità general ni els observadors francesos hagueren donat notícies tan detallades. La conjuntura era difícil: per una part, els francesos, els que realment havien formulat i aplicat les idees noves, eren perillosos per als interessos econòmics de Catalunya i més encara ho era l'aliança espanyola amb França, totalment contrària als interessos econòmics del país. Els anglesos, que podrien ésser per als menys avançats entre els catalans un model polític i per a tots resultava interessant el manteniment de bones relacions amb ells per necessitats comercials, eren tanmateix enemics declarats. Davant aquesta situació ho tenien més senzill els contrarevolucionaris, recolzats des del poder i ben sustentats en el clero i en les actuacions sorolloses i agosarades de la gernació d'emigrats reialistes francesos. Degué resultar difícil als catalans parar esment en qui parlés de drets de l'home, de sobirania nacional, etc., quan els qui havien vingut de França recitaven tals horrors dels país on s'havien aplicat aquests principis. La religió va actuar d'igual fre a tota innovació. I, com a teló de fons, hi havia el record nefast d'una guerra amb la França revolucionària resolta d'una manera totalment desfavorable per als catalans.

Traducció d'Alfons TERRONES SERVER

38. AAE, *Corr.pol. Espagne*, 645, foli 408.